

Openingswoord studiedag Welzijn en Dagelijkse Verzorging

J. N. M. RICHELLE

Geachte aanwezigen, de Nederlandse Vereniging voor Huishoudkunde in Nederland heeft de studiedag vandaag het thema meegegeven: Welzijn en dagelijkse verzorging. Als Directeur-Generaal Welzijn van het Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur is het voor mij dus zeker een uitdaging om deze dag voor u te openen.

De vragen die u in uw voorbereidende notitie stelde betreffen vooral het individuele huishouden, weliswaar in brede zin namelijk:

- wat heeft 100 jaar huishoudkunde opgeleverd?
- wie zorgt er voor de huishouding?
- hoe gaat het met de dagelijkse verzorging in de toekomst?

Ik zou graag in de mij gegeven tijd van een wat bredere benadering willen uitgaan. Niet alleen bij de verzorging, zorgzaamheid en verantwoordelijkheid binnen een gemeenschappelijke huishouding, zou ik even willen stilstaan maar ook bij de verantwoordelijkheid en zorgzaamheid voor elkaar in de samenleving als geheel. Laat ik, als betrekkelijke leek in dit gezelschap huishoudkundigen, beginnen wat te zeggen over de positie van huishoudens in onze maatschappij.

De begrippen zorg en verantwoordelijkheid duiden belangrijke elementen aan in de functie van gezinnen. Althans, zo is het ideaalbeeld: het zorgzame en verantwoordelijke gezin of huishouding als hoeksteen van de samenleving! Maar... dat zeggen betekent dat we een beeld hanteren waarin de samenleving vooral wordt gezien als een samenstel van zulke eenheden.

De invulling geschiedt als het ware van onderaf. Die visie is niet onjuist, maar wel onvolledig. Er wordt voorbijgegaan aan het feit dat er sprake is van een tweerichtingsverkeer. De samenleving is ook nog eens een kader waarbinnen huishoudens moeten kunnen functioneren en stelt haar eigen voorwaarden en

grenzen daarbij.

Het is maar de vraag in hoeverre huishoudens binnen dat kader hun hoeksteenfunctie kunnen waarmaken. Met andere woorden: een discussie over de samenleving als hoeksteen van gezin en huishouding lijkt mij op dit moment minstens even interessant. De vraag wordt dan in hoeverre de samenleving het kader biedt, waarbinnen de voorwaarden worden vervuld waaronder huishoudingen de hun van oudsher toegedachte rol kunnen spelen. Die discussie brengt ons midden in de toekomst gerichte discussie die u kennelijk wilt aangaan, en hij roept veel meer vragen op dan ik hier even kan behandelen. Een verdere discussie vanuit deze omgekeerde vraag beveel ik dan ook van harte in uw aandacht aan maar ik licht er nu alvast enkele thema's uit.

Spanningsvelden

De laatste jaren is de economische situatie in ons land op belangrijke punten aanzienlijk verbeterd. Zo trekt de economische groei weer aan en is het financieringstekort aanmerkelijk teruggedrongen. Het jaar 1985 blijkt het omslagpunt te vormen. Het inkomen van grote groepen neemt sinds die tijd weer toe en dit vergroot de mogelijkheden een bevredigend verzorgingsniveau te bereiken.

Een groeiend aantal huishoudens echter, slaagt er niet in van de vruchten van de economische groei mee te profiteren. Het al dan niet hebben van betaalde arbeid speelt hierbij een belangrijke, maar niet allesbepalende rol. Het economisch niet actief zijn leidt tot een laag inkomen, wat de toegang tot datgene wat benodigd is voor het bereiken van een voldoende verzorgingsniveau bemoeilijkt. Over het algemeen geldt dat, naarmate men een lagere plaats inneemt op de maatschappelijke ladder, steeds minder middelen beschikbaar zijn (hiertoe behoren niet alleen de materiële maar ook de immateriële).

In onze samenleving ontstaat aldus een spanningsveld tussen groepen huishoudens die wel, respectievelijk niet, in staat zijn optimaal te functioneren in onze samenleving.

Ik wil u nog enkele spanningsvelden noemen waarmee huishoudens worden geconfronteerd (*J. Berting, 1987*).

1. Gelijke kansen voor iedereen versus rationalisering van produktie.
2. Toenemende kansen voor iedereen in het onderwijs versus afnemende kansen om op de arbeidsmarkt vooruit te komen.
3. Toenemende individualisering versus toenemende afhankelijkheid van bijvoorbeeld sociale diensen.

Het is een gelukkig feit dat ondanks deze spanningsvelden de grote meerderheid van de huishoudens in staat is een voldoende verzorgingsniveau te bereiken en te handhaven. Het huishoudonderwijs heeft daaraan de laatste 100 jaar een belangrijke bijdrage geleverd. Betere kennis omtrent dagelijkse verzorging, betere hygiëne en verantwoorde voeding zijn daarvan de exponenten.

Zorg op Maat

Zoals wij allen beseffen is echter niet iedereen in staat zijn dagelijkse verzorging zelf te organiseren. Met name zieken, kinderen, gehandicapten en vele (hoog) bejaarden zijn van anderen afhankelijk. Dit brengt mij van het niveau van het individuele huishouden naar het niveau van de informele zorg en de verantwoordelijkheden van de overheid. Het overheidsbeleid is gericht op de vorming

van een samenleving waarin zowel individuen als organisaties bereid zijn de verantwoordelijkheid voor de zorg voor elkaar op zich te nemen en elkaar te respecteren. De overheid heeft daarbij een voorwaardenscheppende rol. "Zorg op Maat" is een in dit verband vaak genoemd motto. "Zorg op Maat" vereist echter een andere verdeling van verantwoordelijkheden dan tot nu toe het geval is.

Ik noem u in dit verband de voorstellen van de commissie structuur en financiering gezondheidszorg (beter bekend onder de naam "commissie Dekker"), welke het uitgangspunt vormen voor politieke discussies over herverdeling van verantwoordelijkheden op de terreinen van de volksgezondheid en de maatschappelijke dienstverlening.

Met deze voorstellen wordt getracht de doelstelling van een meer geïntegreerd en flexibel zorgsysteem, met een grotere eenheid in financiering en wetgeving dichterbij te brengen. Accentuering van de eerstelijnszorg en stimulering van verantwoorde leefstijlen krijgen daarbij nadrukkelijk aandacht.

Er bestaat een toenemend besef van het belang van zelfhulp en thuiszorg. De vele uniformerende regels die deze zorg op maat belemmeren roepen daarbij weerstand op.

Het vinden van nieuwe evenwichten tussen vrijwilligheid en professionaliteit, overheid en particulier initiatief, thuiszorg en zorg in instellingen is noodzakelijk. Mede als reactie op de ontwikkelingen in het derde kwart van deze eeuw pleiten bestuurlijke en financiële motieven thans voor het waar mogelijk terugtreden van de overheid.

Een te weinig genoemd argument is de verantwoordelijkheid en dynamiek van de samenleving als waardevol in zichzelf. Minder regels en minder dwang moeten het voor burgers beter mogelijk maken te participeren en de verantwoordelijkheid voor de zorg op zich te nemen. Ik wil hiermee niet zeggen dat de overheid uitsluitend zou moeten terugtreden. In een verantwoordelijke samenleving waarborgt de overheid in ieder geval die zorg die minimaal noodzakelijk is. Ook zal zij optreden waar alleen door haar regels verantwoordelijkheid voor elkaar kan worden waargemaakt. Hierbij denk ik bijvoorbeeld aan de rechtspositie van consumenten, patiënten en huurders.

Informeel zorg

Vanuit deze visie op een zorgzame en vooral ook verantwoordelijke samenleving, wil ik nu overgaan naar het specifieke terrein van de informele zorg.

Zowel binnen de gezondheidszorg als binnen

wel indivi-
de verant-
elkaar op
cteren. De
rvoorwaarden
een in dit
rg op Maat"
ng van ver-
het geval

ellen van de
ng gezond-
naam "com-
spunt voor-
ver herver-
en op de
en de maat-

icht de doel-
en flexibel
nheid in fi-
bij te bren-
rijnszorg en
stijlen krij-

van het be-
vele unifor-
maat belem-
pp.

ten tussen
overheid en
zorg in in-
s reactie op
kwart van
financiële
nelijk terug-

t is de ver-
van de sa-
zelf. Minder
et voor bur-
iciperen en
rg op zich
ngen dat de
erugtrede-
ving waar-
die zorg die
rij optreden
antwoorde-
waarge-
eld aan de
atiënten en

e en vooral
g, wil ik nu
ein van de

als binnen

februari 1989

de maatschappelijke dienstverlening neemt de informele zorg een niet te onderschatten en niet weg te denken positie in. Slechts een beperkt gedeelte van het aantal uren zorg ten behoeve van de gezondheid vindt bijvoorbeeld plaats door beroepskrachten.

Mensen geven in toenemende mate voorkeur aan hulp in de eigen omgeving. Van degenen die behoefte hebben aan huishoudelijke hulp, blijkt bijvoorbeeld 76% deze hulp te krijgen van huisgenoten, familie, bureu, vrienden of vrijwilligers en slechts 29% van de gezinsverzorging (SCP, 1986).

Het handhaven en zelfs versterken van het niveau van informele zorg is daarom van groot belang. Op dit moment bestaat er echter nog onvoldoende inzicht in de mogelijkheden van informele zorg. Vragen zijn bijvoorbeeld:

- hoeveel/wat voor informele zorg wordt verleend
- hoeveel potentieel is aanwezig
- hoe is dit gespreid over verschillende bevolkingsgroepen, leeftijdscategorieën, levensituaties?

Een open oog is nodig voor de belasting die informele zorg (met name bij intensieve zorg) zowel voor gevers als ontvangers met zich mee kan brengen. Te hoge belasting leidt tot een onverantwoorde druk op de informele zorg. Ook de overheid moet zich realiseren dat er grenzen zijn aan de spankracht van mensen.

Ten behoeve van het instandhouden van de informele zorg doe ik hierbij een beroep op de vakgroep huishoudkunde van de Landbouw Universiteit Wageningen en de Hoge Scholen voor Toegepaste Huishoudkunde, met name Diederoot hier in Wageningen, na te denken over de mogelijkheden voor maatregelen ten behoeve van het instandhouden en stimuleren van de informele zorg.

Ik denk hierbij bijvoorbeeld - en de bijbehorende zak geld hebben we ècht nog niet op tafel staan - aan:

- verlofmogelijkheden in verband met zorg voor een hulpbehoevende
- tegemoetkoming in extra kosten bij thuisverzorging
- inschakeling van vrijwilligers die de taak van vaste verzorgers(sters) af en toe kunnen overnemen
- tijdelijke en zonodig permanente ondersteuning vanuit de eerste-lijnszorg.

Stimulering van het vrijwilligersbeleid is daarbij essentieel. In dit verband heeft het Kabinet inmiddels besloten de fiscaal vrijgestelde onkostenvergoeding voor vrijwilligers te verhogen van f. 600 tot f. 800 per jaar. Ook is aandacht voor onkostenvergoeding, kosten van verzekeringen, adequate begeleiding, deskundigheidsbevordering, inspraakmoge-

lijkheden in het beleid en een goede samenwerking tussen beroepskrachten en vrijwilligers noodzakelijk.

Een volgende stap op weg naar een betere thuiszorg is de ruimere beschikbaarheid van professionele hulp in de eigen omgeving. Het beleid is daarom ook gericht op stimulering van 24-uurs beschikbaarheid-/bereikbaarheidsdiensten van Gezinsverzorging, respectievelijk Kruiswerk en Algemeen Maatschappelijk Werk.

Dilemma

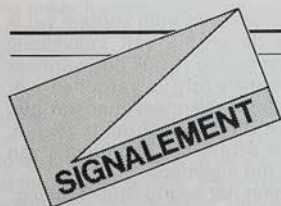
Als laatste onderdeel van mijn verhaal wil ik terugkomen op de positie van individuele huishoudens. Tot nu toe heb ik het wanneer ik sprak over informele zorg vooral gehad over die zorg die nodig is wanneer mensen niet meer zelf in staat zijn voor zichzelf te zorgen. Informele zorg is echter ook een functie van huishoudens in het algemeen.

In dit verband staat het begrip "huishouding" centraal, door Zuidberg (1981) wel omschreven als "het geheel van handelingen op het gebied van voeding, woning, kleding en interpersoonlijke verzorging; verricht voor - en in de regel door leden van een sociale eenheid, de handelingen zijn gericht op de optimalisering van het welzijn van de leden en komen tot stand met behulp van de hun beschikbare hulpbronnen". Tot zover Zuidberg. Huishouden is te vergelijken met het voeren van een bedrijf. Ik noem bijvoorbeeld de volgende u welbekende processen: planning, organisatie, besluitvorming, aanwending van menskracht, middelen en tijd. Een en ander vereist dan ook gedegen kennis van zaken. Het produkt van al deze microbedrijfsjes: de dagelijkse verzorging wordt echter niet op geld gewaardeerd. Dit zal ondanks de steeds weer opblaaiende discussie over basisinkomen voor iedereen, ook voorlopig wel zo blijven.

Van oudsher hebben vrouwen de spilfunctie vervuld binnen de huishoudelijke en informele zorg. Kennis en vaardigheden die daarvoor nodig zijn worden nog steeds overweerd via de vrouwelijke lijn overgedragen. Het streven naar gelijke kansen voor vrouwen op de arbeidsmarkt schept echter ook voor mannen de morele verplichting door gelijke verdeling van huishoudelijke en informele zorg hiervoor de voorwaarden mede te helpen scheppen. Er moeten op dit terrein nog vele stappen worden gezet en nog steeds vele belemmeringen worden weggenomen. Het dilemma tussen enerzijds de (informele) zorgfunctie en anderzijds de gewenste toename van vrouwen op de arbeidsmarkt is door mij slechts kort aangestipt. Naar ik aanneem zal

mw. Van Doorne daar zeker nader op ingaan. Ik spreek in ieder geval de wens uit dat het maatschappelijke draagvlak van een zorgzame en verantwoordelijke samenleving zich zodanig zal ontwikkelen dat van genoemd dilemma op de langere termijn geen sprake meer zal zijn.

Ik hoop u hiermee enkele voorzetten tot een vruchtbare discussie te hebben gegeven en verklaar uw studiedag nu voor geopend.

Gezinsverzorging als alternatief voor opname

Gezinsverzorging kan voor intramurale voorzieningen – als ziekenhuis, verpleeghuis en verzorgingstehuis – onder bepaalde voorwaarden als alternatief fungeren. Twee deelonderzoeken, één betreffende de relatie gezinsverzorging-ziekenhuizen/verpleeghuis (onderzoeker A. Stikker) en één betreffende de relatie gezinsverzorging-verzorgingstehuizen (onderzoeker R. Goewie) zijn in opdracht van de Stichting Centrale Raad voor Gezinsverzorging door het NIMAWO uitgevoerd. De onderzoeken zijn gefinancierd door het Ministerie van WVC.

In het onderzoek naar de relatie van de gezinsverzorging met het ziekenhuis/verpleeghuis komt op basis van een analyse van een aantal lokale projecten naar voren dat de ligduur bij een aantal patiënten die intramuraal verzorgd worden, bekort kan worden. Mogelijkheden voor de thuiszorg om als alternatief te fungeren zijn aanwezig wanneer:

- de thuiszorg meer op tijd betrokken wordt rond besluitvormingsprocedures bij opname en ontslag;
- de hulpverleners in de tweede lijn en de cliënten beter geïnformeerd worden over de mogelijkheden van de thuiszorg;
- de thuiszorg kan garanderen dat de vereiste hulp zowel tijdig als zonder onderbrekingen kan worden verleend.

In het onderzoek naar de relatie van de ge-

Literatuur

- Berting, J.*, 1987. De toekomst is altijd anders. SCP, 1986. Sociaal Cultureel Rapport.
Zuidberg, A. C. L., 1981. Het verzorgingsniveau van huishoudens. SWOKA, Den Haag.

Inleider

Mr. J. N. M. Richelle, Directeur Generaal Welzijn, Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur.

zinsverzorging met het verzorgingstehuis komt naar voren dat de gezinsverzorging voor een aantal ouderen een toereikend alternatief is voor opname. Zo blijkt 18% van de ouderen, die voor opname in een verzorgingstehuis zijn geïndiceerd, met gezinsverzorging thuis te kunnen blijven wonen.

Dit percentage zou kunnen toenemen tot 35% indien een aantal ouderen op de wachtlijst voor opname alsnog gebruik zou gaan maken van gezinsverzorging. Deze laatstgenoemde ouderen hebben een relatief geringe behoefte aan professionele hulp. Gemiddeld zou $\pm 4,5$ uur gezinsverzorging per week voldoende zijn. De hiermee samenhangende kosten liggen lager dan die van een opname in een verzorgingstehuis.

Deze groep kan echter niet met het bestaande budget van de gezinsverzorging worden geholpen. Aangezien het onderzoek uitgevoerd is in één locatie (grote stad) mogen deze percentages niet zonder meer van toepassing worden verklaard voor de gehele Nederlandse situatie.

De rapporten "Grensverkenningen" en "Gezinsverzorging, een alternatief voor het verzorgingstehuis?" kunt u verkrijgen door overmaking van f 20,- resp. f 16,- op postgiro 147.17.27 ten name van het NIMAWO, Den Haag onder vermelding van de titel(s).